

Lezing: Handelingen 2, 1-13 (NVB)

Toen de dag van het Pinksterfeest aanbrak waren ze allen bij elkaar. Plotseling klonk er uit de hemel een geluid als van een hevige windvlaag, dat het huis waar ze zich bevonden geheel vulde. Er verschenen aan hen een soort vlammen, die zich als vuurtongen verspreidden en zich op ieder van hen neerzetten, en allen werden vervuld van de heilige Geest en begonnen op luide toon te spreken in vreemde talen, zoals hun door de Geest werd ingegeven.

In Jeruzalem woonden destijds vrome Joden, die afkomstig waren uit ieder volk op aarde. Toen het geluid weerklonk, dromden ze samen en ze raakten geheel in verwarring omdat ieder de apostelen en de andere leerlingen in zijn eigen taal hoorde spreken. Ze waren buiten zichzelf van verbazing en zeiden: 'Het zijn toch allemaal Galileeërs die daar spreken? Hoe kan het dan dat wij hen allemaal in onze eigen moedertaal horen? Parten, Meden en Elamieten, inwoners van Mesopotamië, Judea en Kappadocië, mensen uit Pontus en Asia, Frygië en Pamfylië, Egypte en de omgeving van Cyrene in Libië, en ook Joden uit Rome die zich hier gevestigd hebben, Joden en proselieten, mensen uit Kreta en Arabië – wij allen horen hen in onze eigen taal spreken over Gods grote daden.' Verbijsterd en geheel van hun stuk gebracht vroegen ze aan elkaar: 'Wat heeft dit toch te betekenen?' Maar sommigen zeiden spottend: 'Ze zullen wel dronken zijn.'

Overweging:

Wat geweldig om hier vandaag, na een half jaar van onthouding, weer bij elkaar te zijn. En dat bij de Opening academisch jaar. Afgelopen maandag in de Pieterskerk, vandaag in de Hooglandse

Het Pinksterverhaal in de zomer. Het vraagt wel om enige uitleg:

Ik vind het de ideale tekst bij de opening van ons academisch jaar: de start van het onderwijs en onderzoek, niet alleen in Leiden maar aan universiteiten en hogescholen over de hele wereld. En hopelijk is het ook een vruchtbaar begin voor de serie "Met het hoofd én uit het hart".

Mijn meditatie gaat over de twee verhaallijnen uit het Pinksterevangelie en over de urgentie die ze hebben voor ons, voor onze universiteiten en hogescholen, en voor onze wereld. Twee verhaallijnen: de windvlaag die over de leerlingen kwam en over het elkaar leren verstaan.

In deze meditatie krijgt u de heilige geest in twee van haar vele gedaanten: vuur en duif. En ik sluit nog een persoonlijk ervaring van het vuur.

Vuur

Eerst het begin van het verhaal, het vuur:

Toen de dag van het Pinksterfeest aanbrak, waren ze allen bij elkaar. Plotseling kwam er uit de hemel een geluid dat leek op een enorme windvlaag en het vulde het hele huis, waar zij zaten. Op hun hoofden vertoonden zich tongen als van vuur, die zich verdeelden, en het zette zich op ieder van hen.

In mijn universitaire loopbaan heb ik me behalve met mijn eigen onderzoek – de rechtswetenschap – ook met de onderzoekers en docenten zelf beziggehouden. Wat maakt een goede onderzoeker, heb ik me vaak afgevraagd, wat maakt een goede onderzoeksgroep? Waarom lijkt de een zoveel succesvoller dan de ander?

Natuurlijk, intelligentie speelt een rol, doorzettingsvermogen, geld, maar ook toeval, of geluk misschien, een totaal onverwacht inzicht, we noemen het soms liefkozend serendipiteit, het bijna magische vinden van iets onverwachts en bruikbaar, terwijl men toch op zoek was naar iets heel anders.

Voor mij is het Pinksterverhaal verbonden met dat fascinerende, onvoorspelbare moment van inzicht: “Een enorme windvlaag vulde het hele huis”. Een theorie die blijkt te kloppen, een volstrekt nieuw inzicht, eindelijk het antwoord op die ene vraag, die oplossing voor het probleem waarover je al jaren nadenkt.

Voor een rector is het een belangrijke vraag: kun je dat moment, die ‘windvlaag’, ook *organiseren*? De Amerikaanse wetenschapssocioloog Robert K. Merton sprak over de universiteit als een ‘serendipitous micro-environment’. Hoe maak je van universiteiten of van groepen zo’n micro-omgeving? Ze zouden, zegt Merton, daarvoor ‘places of organized scepticism’ moeten zijn, plaatsen van georganiseerde twijfel.

Hij heeft gelijk. Ik heb het de afgelopen jaren vaak tegen onze studenten gezegd: de universiteit is niet alleen de plaats waar je oplossingen voor problemen leert vinden; maar ook, en misschien wel vooral, de plaats waar je naar problemen bij oplossingen leert zoeken. Ik heb het onze studenten vaak voorgehouden: jullie moeten ‘probleemzoekers’ worden.

En dat is meteen ook wat ons, universiteiten en wetenschappers, in deze coronacrisis voor politici en voor burgers zo doodvermoeiend maakt: wij zijn mannen en vrouwen van de twijfel, meer dan van het inzicht, zo lijkt het. *Jullie* zijn toch de experts? Zeg nu eindelijk eens hoe het zit met die aerosolen, het belang van het dragen van mondkapjes, de invloed die warmte heeft op een virus.

We hebben het in de talkshows avond na avond gezien. Het is goed dat de wetenschap begrip heeft voor die reactie uit de samenleving. Wetenschap is het geloof in de onwetendheid van de wetenschappers, heeft natuurkundige en Nobelprijswinnaar Richard Feynman eens gezegd (‘Science is the belief in the ignorance of experts’). Leg dat maar eens uit: plaats willen zijn van georganiseerde twijfel. Er zullen maar weinig bedrijven of organisaties zijn die dat, het bevorderen van *twijfel*, in hun kernwaarden hebben zitten.

En toch is dat voor universiteiten precies wat het is. Het is de ‘academische houding’, die twijfelende houding die wij onze studenten willen aanleren. Natuurlijk, naast bijvoorbeeld nieuwsgierigheid en oplettendheid. De heilige geest komt niet ‘zomaar’ met haar inzicht of boodschap. Louis Pasteur, de ontdekker van het vaccin tegen hondsdolheid, zag het juist: het gaat om de *goed-voorbereide* geest: “Le hasard ne favorise que les esprits préparés.” Het is het motto van een van mijn voorgangers, Rector magnificus Douwe Breimer. De goed-voorbereide geest wordt door het toeval begunstigd. De man of vrouw die bereid is open te staan en die bereid is zich te laten verrassen.

En daarmee moeten die plaatsen van twijfel ook plaatsen zijn met een open cultuur, transparant, divers en inclusief. Plaatsen waar gesprek en debat veilig gevoerd kunnen worden.

Daarom is voor mij het Pinksterverhaal zo’n krachtig verhaal. De heilige geest, het inzicht, daalt neer op de ‘les esprits préparés’, over de goed-voorbereide geesten. Daalt neer op plaatsen waar mensen bij elkaar zijn, vertelt de schrijver, een voorwaarde voor het succes van de windvlaag. Past er voor dit verhaal eigenlijk een beter moment dan de dag van vandaag, waarin we voor het eerst sinds maanden weer bijeen zijn?

Duif

Het Pinksterverhaal kent nog een tweede verhaallijn, die ik in de loop van mijn rectoraat steeds meer ben gaan zien. De heilige geest, nu niet als vuur, maar als duif. Boodschapper van vrede:

De menigte liep te hoop en verbaasde zich, want een ieder hoorde hen in zijn eigen taal spreken. Ze vragen, buiten zichzelf van verwondering: zijn zij niet allemaal Galileeërs? Hoe kan het dan dat wij hen horen eenieder in onze eigen taal, waarin wij geboren zijn?

Mensen vanuit alle windstreken, ieder met zijn en haar eigen taal, maar die elkaar weten te verstaan. Ze zijn 'verbaasd', 'buiten zichzelf van verwondering' – twee voorwaarden voor Pasteurs 'voorbereide-geest' trouwens. En let op: zij spreken geen *gezamenlijke* taal – het latijn van de vroege Europese universiteiten of het Engels van nu. Nee, ze spreken ieder hun eigen taal *en* ze verstaan elkaar.

De universiteit is bij uitstek de plaats waar mensen, wereldwijd, met hun uiteenlopende talen en culturen elkaar leren verstaan. De Pakistaanse student die in het mastervak Mensenrechten met zijn joodse medestudent discussieert over vrijheid van godsdienst. De Chinees die praat met de Tibetenaar over de beginselen van de rechtsstaat; de Amerikaan en de Iraniër die samen publiceren over energievraagstukken.

Wereldwijd spannen wetenschappers, studenten en promovendi een web over onze aarde, een web van mensen, jonge mensen vaak, die met elkaar spreken, nadenken, schrijven, nachten doorhalen in studentenhuizen, gemeenschappelijke dromen ontwikkelend, en die elkaar ook na hun studie blijven zien.

Dromen om de grote vraagstukken van onze tijd op te lossen. Om een wereld, die juist uit elkaar lijkt te vallen door het eigen gelijk en het gevoel van superioriteit van de eigen cultuur, bij elkaar te brengen en een beetje beter te maken. Een web ook van draden waarlangs de kernwaarden van de wetenschap – vrijheid van denken, rationaliteit, transparantie en universaliteit – wereldwijd worden uitgedragen. Hoe lastig dat met sommige landen ook is.

Onze universiteit geniet daarin de steun van haar historie. Op maar een paar passen van hier ligt haar kloppend hart, het Academiegebouw. Gewijde grond, vanwege al die debatten die daar bijna viereneenhalve eeuw heeft plaatsgevonden, en waarvan het belang is verbeeld in de glazen in het Groot-Auditorium. Met in het ene raam de geschiedenis van onze universiteit, met haar onvoorstelbare wetenschap. Het andere raam gaat over het verzet in de Tweede Wereldoorlog. Centraal met een verwijzing naar de rede door Cleveringa op 26 november 1940.

In die tweede verhaallijn staat het Pinksterverhaal voor de ontmoeting tussen mensen, voor het rijk van vrede, voor mensen uit al die culturen wereldwijd die elkaar hebben leren verstaan. Hoe moeilijk dat ook is. Want de universiteit is die grote wereld in het klein. Zie de woede zo vaak op sociale media, want niet alleen tussen landen, maar ook in eigen land en kring verstaan we elkaar vaak nog slecht.

Daarom is het Pinksterverhaal voor mij als bijna-vertrekkend rector zo'n urgent verhaal. Ik kreeg pas een appje van twee van onze wetenschappers: woestelingen soms op Twitter. Ze hadden elkaar opgezocht op een Leids terras: 'het was eigenlijk een heel goed gesprek', apte een van beiden me. En zij waren geheel met de zaak verlegen, en zij zeiden tot elkaar: Wat betekent dit toch? Maar anderen op Twitter zeiden spottend: 'Ze zullen wel dronken zijn!'

De universiteit is een oefenplaats: een leerhuis waar je de opvattingen, de dromen en de overtuigingen van de ander leert kennen en betwisten.

Student

Tot slot. Een moment van zo'n windvlaag die mij persoonlijk raakte. Hij komt van een van mijn andere voorgangers Rector Lammert Leertouwer. Hij vroeg zich vijftientig jaar geleden in zijn Cleveringa-oratie af hoe wij in ónze tijd zouden reageren op onrecht. In situaties waar het erop aankomt. Zoals de situatie waarin Cleveringa zich bevond, in november 1940. Zijn oratie droeg de titel *Cleveringa's koffer*, naar het bekende verhaal dat Cleveringa, vooraf aan zijn optreden, thuis alvast een reistas had ingepakt in de verwachting dat hij zou worden opgepakt door de Gestapo, of zou moeten onderduiken.

Rector Leertouwer richtte zich nadrukkelijk tot de studenten:

‘Wat zou er eigenlijk in jullie koffertje zitten als wij dat aan het eind van jullie studies openen?’, vroeg hij zich af. Hoe zien wij in de universiteit jullie, onze studenten, eigenlijk: “als bezoekers van een warenhuis, die op grond van hun klantenpas recht hebben op een veelheid van producten?”

Zijn antwoord was dat er in dat koffertje waarmee de student de universiteit verlaat, veel méér hoort te zitten dan een lunchpakket en een bul. Tot de inhoud van dat koffertje behoort beslist ook ‘de leeftocht van een alumnus’ – “waarvan de geest van verzet tegen het kwade deel moet uitmaken”. De universiteit van Cleveringa, sprak Leertouwer, vraagt van haar studenten en daarmee ook van haar alumni, “een levenslange betrokkenheid”: betrokkenheid op elkaar en op de wereld.

Olievrouwkje

Het Pinksterverhaal is het verhaal van de heilige geest. Ik hoop maar dat ik haar voldoende recht doe, dat olievrouwkje van het Christendom, met haar veelvoud van taken (inspirator, scheppende kracht, trooster) en symbolen (zoals vuur, duif, water). Olievrouwkje is misschien ook wel een mooi beeld: olie als voedende grondstof, die bovendien de menselijke verhoudingen smeert.

Pinksteren is het verhaal van het inzicht dat komt over mensen en het verhaal van mensen die elkaar leren verstaan. Voor mij als rector is het daarmee een meer dan vruchtbaar verhaal voor de opening van het academische jaar. Oefenplaatsen op weg naar volwassenheid van studenten, leerhuizen van twijfel en nieuwsgierigheid.

Dat geldt ook voor onze gemeenschap hier, vanmorgen voor de eerste keer weer fysiek ‘bij elkaar’, om ons te laten raken door die windvlaag, Dat geldt ook voor de universiteit in haar wereldwijde web, in het bijzonder voor onze Leidse universiteit met haar motto, Praesidium Libertatis. Bolwerk van vrijheid: niet als doel in zichzelf, maar als een opdracht gericht op het bijdragen aan een vreedzame, gezonde, gelukkige, duurzame en welvarende samenleving en wereld, om te overzien die aarde, haar te hoeden als een kudde, haar te dienen als een akker, en te noemen bij haar naam.

Zo zou het moeten zijn.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl